

Titova odluka o obrani otoka Visa

UDK 949.713NOB-VIS»1943«

U izgradnji vojne i političke strategije narodnooslobodilačkog rata, u ostvarivanju ciljeva određenih etapa oslobodilačke borbe, strategiji i taktici oružanih snaga revolucije, ističe se go-rostasna ličnost Vrhovnog komandanta druga Ti-ta — stratega narodnooslobodilačke borbe i re-volucije. Odluke Vrhovnog komandanta, dona-šane u određenim etapama borbe, prožete sve-stranom procjenom situacije označavale su pro-mjene u cjelokupnoj ratnoj situaciji i vodile daljnjem, višem stupnju razvoja oslobodilačke borbe. Posmatrane danas s 43 godišnjeg vre-menskog razmaka one se sve više ističu odlučnim utjecajem na razvoj vojne vještine oslobodilač-kog pokreta. Duboka suštinska povezanost do-nesenih odluka u relaciji uzročno-posljedičnih veza koje su ih uvjetovale i proizlazile iz njih, vodile su izgrađivanju originalne i jedinstvene strategije općenarodnog oslobodilačkog rata.

U njima je dominantan istančani osjećaj re-volucionara — marksiste da u dijalektičkim za-konitostima kretanja uoči nove elemente koji u razvoju situacije uvjetuju prelaz u novi kvalitet, prerastaju u novu situaciju. Nazrijevši začetke tih promjena drug Tito je uočavao pravac njihovog daljnjeg razvoja, svojim odlukama utjecao na njih. Te su Titove odluke u tim relacijama imale da-lekosežne posljedice sa strategijskim značenjima.

Među odlukama koje imaju strategijski zna-čaj u narodnooslobodilačkoj borbi spada bez sum-nje i odluka o obrani Visa. Da bismo mogli cjelo-vito sagledati značaj te odluke, treba ukratko prikazati tok događaja koji je doveo do Titove historijske odluke da se Vis brani.

U ljeto 1943. Vrhovni štab je predviđao ka-pitulaciju Italije. Prateći razvoj situacije, osobi-to pokrete njemačkih snaga prema obali, Vrhovni štab naređuje snagama NOVJ u Hrvatskoj i Slo-veniji da spriječe brzi prodor Nijemaca na Jad-ran. Istovremeno druge snage pokrenute su bliže talijanskim okupacionim područjima. Po kapitu-laciji oslobođen je veliki dio jadranske obale. Ge-ografski prostor Dalmacije postaje objekat od pr-vorazrednog značaja u koju je pred kapitulaciju stigao s 1. dalmatinskom brigadom i Štabom 9. divizije, i član Vrhovnog štaba Ivo Lola Ribar. Ocjenjujući značaj Dalmacije za naredno razdob-lje Vrhovni štab je pokrenuo prema Dalmaciji 1. proletersku i 4. krajišku diviziju.

Ono što je Vrhovni štab već uočavao potvrdila je i analiza operativne situacije koju Glavni štab Hrvatske upućuje Vrhovnom štabu. Nastalu situa-ciju na Jadranu Glavni štab NOV Hrvatske ocje-njuje kao »bitku za Jadran« vrlo značajnu ne sa-mo za balkansko ratište, već i za cjelokupnu rat-nu situaciju u Evropi, kako u odnosu na savez-nike tako i za Njemačku.

Njemačka operacija »Achse«, zaposjedanje ta-lijanskih okupacionih područja, usmjerena je na izbjicanje na obalu i brzo zauzimanje obalnog ru-ba i otoka. Njemačke operativne procjene pred-viđale su kao realnu mogućnost saveznički po-morski desant, te je cilj »trke na Jadran« bio eliminiranje snaga NOVJ na obali i uspostavljanje sistema protivdesantne obrane na Jadranu. Na-redni zadatak, isto tako vrlo značajan, bio je us-postavljanje dužobalnog pomorskog saobraćaja na komunikaciji Trst — Pirej, gdje je od posebne važnosti opskrba okupatorskih garnizona na dal-matinskoj obali jer su unutrašnje komunikacije, po ocjeni njemačkih štabova, bile ozbiljno ugro-žene od svakodnevnih akcija NOVJ.

Ovi zadaci nisu se mogli ostvariti sve dok su otoci bili u rukama NOVJ. U jeku borbi za obalu, njemački štabovi komandujućeg admirala Jadrana i 2. oklopne armije, odgovorne za pro-tudesantnu obranu obale, utanačili su već 26. sep-tembra 1943. redosljed zaposjedanja otoka. Po re-du hitnosti prvo su dolazili otoci na pomorskoj komunikaciji od sjevernog Jadrana prema Zad-ru, zatim oni na plovnoj ruti od Metkovića do Gruža (Dubrovnik) te otoci ispred Splita. Na kra-ju liste bili su Lastovo, Sušac i Vis. Ali ovaj plan nije se striktno provodio i uskoro se morao re-vidirati. Uzrok tome bio je žilav otpor partizan-skih snaga na obali i otocima.

Važnost uspostavljanja pomorskog saobraćaja na Jadranu pokrenula je interes i njemačkog Ad-miralštaba koji je od Admirala Jadrana tražio i konkretno koje otoke treba neizostavno okupi-rati da bi se pomorski saobraćaj nesmetano od-vijao. U odgovoru Admirala Jadrana neophodni su za sigurnost pomorskog saobraćaja bili MiJet — Lastovo — Vis — Šolta — Dugi otok, jer su oni »ugaoni stupovi dalmatinskog otočnog sistema i od neprocjenjive vrijednosti kao uporišta za pred-stražarske grupe«. Ova ocjena prihvaćena je i u njemačkoj Komandi Mornaričkih grupa Jug, ne-posredno pretpostavljenoj Admiralu Jadrana.

Štab 2. njemačke oklopne armije imajući pak težišni zadatak protudesantnu obranu obale, po novom planu zaposjedanja otoka izrađenom u no-vembru 1943, prednost je dao zadarskim otoci-ma, a otoke srednje i južne Dalmacije ostavio za decembar. I po tom planu Vis je trebalo također zaposjesti na kraju. Kopnena vojska nije šire sa-gledavala važnost otoka Visa u cjelokupnom siste-mu obrane. U njemačkom konceptijskom gleda-nju, da su otoci samo pretpolje protivdesantne obrane i da se glavni otpor desantu daje na obal-nom rubu, nesporazum između kopnene vojske i mornarice bio je oko snaga za posjedanje otoka. Štab 2. njemačke oklopne armije bio je voljan dati snage za zauzimanje otoka, ali ne i za stalni

garnizon. Držanje garnizona prepušteno je mornarici. Komandant njemačkih Mornaričkih grupa Jug je uporno inzistirao da se Vis zauzme prije svih ostalih otoka. Za svoje stanovište on je još početkom novembra težio pridobiti i komandanta Grupe armija F čiji je štab bio u Beogradu. Međutim, iako se komandant Grupe armija načelno složio s komandantom Mornaričkih grupa Jug, po njegovoj procjeni značaj Visa kao uporišta snaga NOVJ bio bi zauzimanjem unutrašnjih otoka znatno umanjen.

U toku borbi za Korčulu krajem decembra 1943. komandant njemačkih Mornaričkih grupa Jug je ponovno tražio da se Vis i Lastovo zauzmu odmah, kako bi se spriječilo stvaranje partizanskih uporišta na vanjskim otocima. Ocjena komandanta Mornaričkih grupa je bila, da bi zauzimanjem vanjskih otoka osvajanje unutrašnjih, Braća i Hvara, bilo neuporedivo lakše, jer NOVJ ne bi imala izgleda da i njih uspješno brani.

O Visu se raspravljalo i u Hitlerovom Glavnom stanu u Berghofu 12. i 13. aprila 1944. godine. U pravo tada, samo za prvih 12 dana aprila, Nijemci su na Jadranu izgubili 11 brodova, od toga 8 zaplijenjenih, pretežno akcijama Mornarice NOVJ s glavnom bazom na Visu. Mišljenje su i u njemačkom Glavnom stanu ostala podijeljena. Predstavnici kopnene vojske i zrakoplovstva smatrali su da je osvajanje i držanje Visa isključivo stvar mornarice, a mornarica je smatrala da posjedanje otoka i držanje treba da izvrši kopnena vojska u okviru svog zadatka protudesantne obrane.

Osnovno pitanje, dakle, bile su snage koje će držati otok. To pitanje nije ni kasnije riješeno.

Prodoru Nijemaca na obalu otpor su pružile jedinice NOVJ. Vođene borbe bile su veoma žestoke i s obostranim velikim gubicima, osobito u Dalmaciji, gdje su angažirane dvije njemačke divizije (7. SS i 114. lovačka) i jedan 92. motorizirani puk. U prvom naletu Nijemci su zauzeli neke gradove na obali, ali je gotovo čitava Dalmacija s otocima ostala u rukama NOVJ. Težišne borbe vođene su stoga u srednjoj i južnoj Dalmaciji.

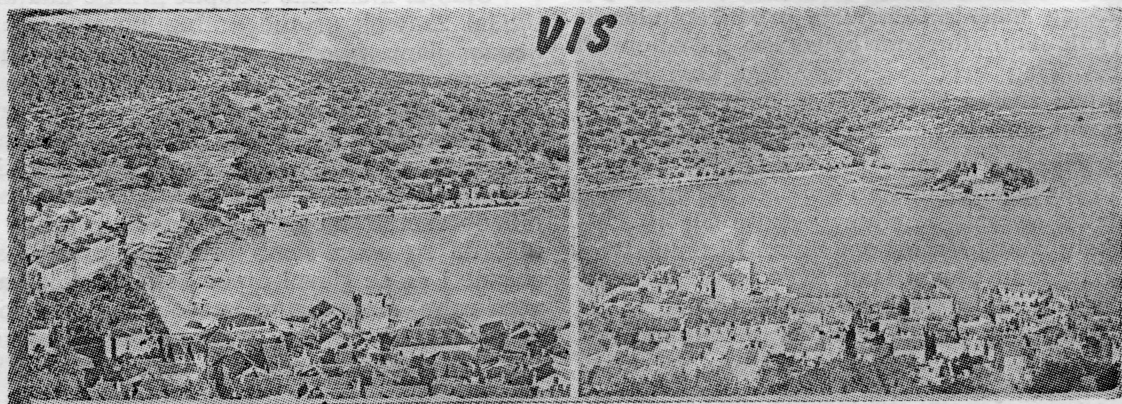
U drugoj polovini listopada Nijemci su poslije uvođenja novih pojačanja (118. i 264. divizija) nastavili operacije u Dalmaciji usporedo s operacijom »Volkenbruch« u sjeverozapadnom dijelu Jugoslavije. Usporedo sa zauzimanjem otoka

u sjevernoj Dalmaciji, Nijemci su krajem oktobra 1943. poduzeli operacije »Herbstgewitter« i »Landsturm« — iskrčavanje na Pelješac istovremeno s napadom na Makarsko primorje. Snage na Pelješcu su upornom obranom i pojačanjima koja su brodovima Mornarice NOVJ prevezena na Pelješac zaustavile napredovanje Nijemaca. Međutim, napredovanje Nijemaca u Makarskom primorju ugrozilo je snage NOVJ na obali (3 brigade i nekoliko odreda) te kako se one i pored mjera koje je poduzeo Štab 8. korpusa nisu mogle probiti u unutrašnjost, Mornarica NOVJ ih je krajnjim zalaganjem evakuirala na otoke; Brač, Hvar i Korčulu. Evakuacija je izvršena pod izvanredno teškim operativnim i meteorološkim uvjetima. Zaštitnice su se ukrcavale na brodove u dometu pješadijske vatre neprijatelja, a na moru je bjesnilo orkansko nevrijeme koje je ometalo plovidbu i od posada zahtijevalo krajnje napore u vještini upravljanja brodovima.

Zauzimanjem Makarskog primorja Nijemci su presjekli komunikaciju opskrbe 8. korpusa koja je išla pravcem Vis — Hvar — Podgora — Aržano — Livno. Do kraja 1943, znatno kasnije nego što su planirali, Nijemci su uspjeli zauzeti obalni rub. Ali taktičku dubinu obale i otoke i dalje su kontrolirale snage 8. korpusa i Mornarice NOVJ. Angažiranjem Mornarice sačuvana je živa sila, osiguran je bio manevar snagama morem, a pravac za dotur i evakuaciju prebačen je u sjevernu Dalmaciju.

Na otocima se po povlačenju s obale uz Mornaricu nalazila 26. divizija, 1. dalmatinska brigada i nekoliko odreda. Držanje otoka i dalje je sprečavalo Nijemce da uspostave pouzdani sistem predviđene protudesantne obrane, a također i pomorskog saobraćaja koji tri mjeseca od kapitulacije Italije još nije bio uspostavljen.

Saobraćaj otvorenim morem bio je ugrožen akcijama savezničkih podmornica, a pokušaji plovidbe kroz područja koja su kontrolirale snage NOVJ rezultirali su gubicima ili teškim oštećenjima brodova. Tako je sigurnost pomorskog saobraćaja ovisila direktno o ishodu borbi za otoke. Sve je to ukazivalo da su desanti na južnodalmatinske i druge otoke sasvim izvjesni, a takvu procjenu potvrđivali su izvještaji o koncentraciji neprijateljskih snaga i desantno-iskrcnih sredstava.

Krajem decembra 1943. Nijemci su izvršili desant na otok Korčulu. Još u toku borbi Vrhovni je štab naredio da se otoci moraju braniti. Međutim, nepovoljni razvoj situacije na Korčuli imao je za posljedicu evakuaciju otoka, te je ostalo pitanje obrane ostalih, posebno Brača, Hvara i Visa. Već tok borbi na Kočuli pokazao je riješenost Nijemaca da pod svaku cijenu zavladaju otocima, a poslije Korčule bilo je samo pitanje koji je slijedeći otok na redu.

Operativni štab, sastavljen od 26. divizije i Mornarice, analizirajući novu situaciju procijenio je politički i vojni značaj Visa, te na sastanku 29. decembra 1943. zaključio da Vis brani snagama 26. divizije i Mornarice. Na ostalim otocima predviđene su samo demonstrativne snage. S odlukom je bio suglasan i Oblasni komitet KPH za Dalmaciju. Odluka o obrani Visa donesena je dva dana kasnije, 31. decembra. Smatrajući da će odluka biti odobrena, na Vis su do 1. januara 1944. prebačene 1, 12. i dijelovi 13. brigade, a 19. januara i 11. brigada. Protoklo razdoblje gledano s operativnog stanovišta čini se kao uspjeh njemačke ofanzive na istočnoj obali Jadrana. Ali u ukupnom strategijskom gledanju, posebno u kontinuitetu slijedećeg perioda koji je nastupao, ovo razdoblje u cjelini bilo je uspješnije za NOP i NOVJ. Nijemci nisu uspjeli spriječiti razoružavanje Talijana i masovni narodni ustanak u priobalnom području. Stvorene su krupne nove vojne formacije i Mornarica NOVJ, te je NOP ostao bitan vojno-politički činilac na obali i otocima.

Važni otoci ostali su u rukama NOVJ koji su postali operativna osnovica za ugrožavanje osjetljive njemačke dužobalske pomorske komunikacije, a krupne snage NOVJ na otocima bile su uvjet da NOVJ ubrzo preuzme opću inicijativu. Očigledno je da su i Nijemci sagledavali tu situaciju i njihovi napori usmjereni su u pripreme za naredna iskrcavanja na otoke.

U dvije moguće alternative: izvlačenje jedinica na obalu koju je neprijatelj čvrsto držao, a koja je nosila u sebi brojne opasnosti, ili koncentracija obrane na manjem prostoru koja je pružala mogućnost održavanja prekomorskih veza sa saveznicima, odluka je donesena za obranu. Zaključak da se Vis brani počivao je na procjeni da su postojeće snage nedovoljne za obranu svih otoka i da se koncentracijom snaga jedino Vis može uspješno braniti. Nadalje vojno-geografski položaj Visa je omogućavao uspostavljanje direktne operativne veze sa saveznicima, primanje vojne pomoći i opskrbu snaga NOVJ preko mora, evakuacija i liječenje ranjenika u savezničkim bolnicama, zbrinjavanje zbjega, kao i niz drugih prednosti.

Po procjeni Operativnog štaba za obranu Visa bile su potrebne dvije ojačane brigade — oko 2500 boraca. Vrhovni štab je prihvatio prijedlog i suglasio se da dvije ojačane brigade organiziraju obranu Visa.

Ipak mišljenja o obrani Visa još nisu bila jedinstvena. Štab 8. korpusa, poučen iskustvima sa Korčule, težio je na izvlačenju brigada 26. divi-

zije na kopno. Stav korpusa zasnovan je na činjenici da je u obrani Korčule izostala saveznička zračna i pomorska podrška, kao što je bila neizvjesna i za obranu Visa, što je konstatirano u direktnim susretima sa saveznicima.

Ali prije izvlačenja brigada trebalo je prevesti u Bari oko 500 ranjenika i 15000 izbjeglog stanovništva koji su tada bili na Visu, a na kopno prevesti još i oko 5500 boraca. Štab korpusa, koji se samo djelomično složio s mišljenjem i procjenom Operativnog štaba, naredio je da se organizira obrana Visa samo kao prihvatne stanice za transport ranjenika i izbjeglica. Štab korpusa je sugerirao da obranu preuzme 1. dalmatinska brigada kao najiskusnija jedinica, a i ona da se u slučaju opasnosti evakuira na kopno.

Štab korpusa koji se nije slagao sa prijedlogom uporne obrane Visa, upravo radi neizvjesnosti savezničke podrške, inzistirao je na prebacivanju dviju brigada 26. divizije na kopno. Istovremeno kritizirao je stav Operativnog štaba koji »izaziva kolebanje kod Vrhovnog štaba što može imati opasnih posljedica«.

Operativni štab i Oblasni komitet nastojali su pridobiti Štab korpusa, navodeći da su poduzete sve vojne i političke mjera za upornu obranu Visa, pa i bez pomoći saveznika, »jer prema procjeni situacije i odnosa snaga to je sada moguće«. Nalazeći se u centru zbivanja oni su najbolje osjećali puls situacije i prednosti koje je nosila smjela odluka o daljnjoj sudbini otoka Visa. Zbog toga je Oblasni komitet javio 19. januara da će naređenje o prebacivanju brigada na kopno biti izvršeno, ali će i dalje nastojati da za svoje gladište pridobije Štab korpusa.

Štab korpusa je u svojoj depeši odgovorio da se značaj Visa ne potcjenjuje, ali ga je stalno zabrinjavala mogućnost da u slučaju neprijateljskog desanta bude uništena cijela divizija sa 1. brigadom.

Premda je Vrhovni štab još ranije procijenio strategijski značaj jadranskog ratišta i naredio obranu otoka, suprotna mišljenja i prijedlozi koje je dobivao od nižih jedinica komplicirali su cijelu situaciju. Poseban elemenat bila je činjenica da se odlučuje o upornoj obrani jednog područja, i to specifičnog otočnog što nije bilo u skladu s dotadašnjom, provjerenom koncepcijom NOR-a koja nije prihvaćala vođenje odlučnih obrambenih bitaka.

Vis je, dakle, postajao objekat sve veće važnosti. Dileme o njegovom zaposjedanju, kao što je ranije rečeno, bile su u neprijateljskim štabovima, ali i kod naših štabova stavovi nisu bili jedinstveni. Očigledno je donošenje odluke uvjetovala kompleksna procjena situacije, odnosno značaja jadranskog ratišta za daljnji tok narodno-oslobodilačkog rata.

Grozničava aktivnost izmjene depeša s direktivama, naređenjima i prijedlozima trajala je od kraja decembra 1943. do sredine januara 1944. godine. U međuvremenu Nijemci su izgubili oko mjesec dana pripremajući se za desante na Hvar, Brač i Šoltu da bi po izvršenom iskrcavanju ustanovili da su otoci planski napušteni.

Istoga dana, 19. 01. kada je depeša Oblasnog komiteta o prebacivanju dvije brigade na kopno upućena Štabu 8. korpusa, Nijemci su se iskrcali na Hvar. Štab Mornarice je posljednji put pokušao da dobije suglasnost Vrhovnog štaba da se otok Vis brani.

Upućena depeša je glasila:

»Za V. Š. Hvar napuštamo. Molimo vas javite nam vašu definitivnu odluku o Visu. Naše je uvjerenje da su moguća dva rješenja: ili organizovati upornu obranu ili čim prije otok napustiti. Za upornu obranu potrebne su jače snage, najmanje 3000 boraca, tj. tri naše brigade. Mi ćemo izvršiti sve pripreme za eventualnu evakuaciju, ali pošto nam neprijatelj može uništiti većinu brodova, pri samom napadu, može nam se nametnuti borba na život i smrt, a zato treba imati dovoljno snaga. Mislimo da ostavljanje manjih snaga ispod nužno potrebnog znači najveću opasnost. U tom slučaju najbolje je otok blagovremeno napustiti.

Mi Vis svaki dan sve bolje utvrđujemo i naružavamo, moral je dobar i predlažemo da nam naredite da sa tri brigade Vis obranimo«.

Odgovor Vrhovnog štaba dobiven je sutradan:

»(Do) daljnje(g) odobravamo tri brigade za odbranu Visa. Utvrdite ostrvo. Postavite prepreke i mine. Tražite pomoć od saveznika u artiljeriji, tenkovima i protivavionskim sredstvima. Uspostavite vezu sa saveznicima, da vas u najodlučnijim momentima odbrane (podrže) avijacijom i mornaricom, a u slučaju nužde evakuisati«.

Odluka Vrhovnog komandanta bila je kraj neizvjesnosti i dilema oko pitanja obrane otoka Visa.

Značaj Titove odluke vrlo brzo je bio potvrđen. Titova odluka da se Vis brani izražavala je strategijsko značenje jadranskog ratišta za daljnji tok rata. Prisustvo jakih snaga NOVJ na ratištu, 26. divizije i Mornarice, imalo je krupne posljedice u kasnijim događajima, ne samo vojne već i političke prirode. To je bio već iskrcani desant na jadranske otoke koji će Nijemci shvatiti tek sa prvim desantnim prepadima sa otoka Visa. Vis u rukama NOVJ prerastao je u objekat strategijskog značaja koji se u vojnom i političkom pogledu u slijedećem razdoblju sve više isticao.

Plima njemačkih osvajanja je zaustavljena pred najvažnijim geostrategijskim objektom na Jadranu. Ali prilaz jugoslavenskoj obali ostao je otvoren što je bilo od presudnog značaja za direktnu vezu sa saveznicima i našu prekomorsku pomorsku komunikaciju. Međuotočni akvatorij pretvoren je u aktivnu dubinu naše obrane čime je neprijatelju znatno otežano korištenje unutrašnje komunikacije za održavanje saobraćaja ili manevar snagama. Neprijateljski sistem protudesantne obrane bio je već od početka ozbiljno narušen. Divizija i Mornarica dovoljno snažne da brane otok bile su također udarna snaga sposobna za ofenzivne akcije. S Visa one su bile ozbiljna prijetnja njemačkoj obrani i birale su same vri-

jeme, cilj i pravac napada. U kasnijem razdoblju Divizija i Mornarica su same oslobodile dalmatinske otoke i sudjelovale u oslobađanju Dalmacije, isključujući tako angažiranje savezničkih snaga.

Odluka Vrhovnog komandanta je začetak novog odnosa prema slobodnoj teritoriji. Slobodni Vis se odlučno brani i s osloncem na njega oslobađaju se druga područja. Vis i Lastovo su bili prvi potpuno oslobođeni dijelovi Jugoslavije.

Odluka o obrani Visa bila je od presudnog značaja za razvoj Mornarice. S osloncem na Vis Mornarica NOVJ se snažno razvila kao vid oružanih snaga revolucije, i s operativne osnovice Dugi otok—Kornati—Žirje—Vis—Lastovo aktivno se uključila u borbu za prevlast na jadranskom pomorskom ratištu.

Uspostavljen je direktni kontakt sa saveznicima što omogućuje da istina o narodnooslobodilačkoj borbi brže prodre u svjetsku javnost. Uspostavljene su čvršće veze sa savezničkim frontom u južnoj Italiji što je u obostranom interesu, jer NOVJ na svom ratištu veže 18 njemačkih divizija, 4 samostalna puka i druge jake snage.

Saveznička vojna pomoć, kao rezultat zaključaka Teheranske konferencije, redovitije je stizala i brodovima Mornarice NOVJ upućivana je jedinicama na kopnu. Uz materijalni efekat ona ima i moralnu važnost kao stvarno priznanje jugoslavenskog doprinosa savezničkoj borbi protiv fašizma. Preko Visa prevoženi su ranjenici u savezničke bolnice u Italiji i liječenje ranjenika postaje znatno efikasnije. U Italiji je na liječenje bilo ukupno 11.842 ranjenika od kojih je većina otišla preko Visa.

Kao prihvatilište zbjega s Visa je evakuirano oko 35000 stanovnika Dalmacije, žena, djece i staraca koji su se povlačili ispred neprijateljskog terora.

Konačno Vis je u ljeto 1944. postao metropola nove Jugoslavije, kad je dolaskom druga Tita počela borba za međunarodno diplomatsko priznavanje tekovina narodnooslobodilačkog rata.

Promatrano u sklopu svih ovih činilaca, odluka o obrani Visa imala je dalekosežno značenje. Smjela po sadržaju, odluka je bila rezultat novog odnosa snaga i daljnjeg pravca razvoja ratne situacije u kojoj jugoslavenski oslobodilački pokret svojom snagom i rezultatima u ratu doživljava punu afirmaciju kao dio jedinstvenog fronta antifašističke koalicije. Ona prelazi uske taktičke okvire podređene kratkotrajnim ciljevima i u domenima je strategijskih odluka. Zato nije ni čudno što je, bez svestranog pregleda i analize među pojedinih štabovima, dolazilo i do nesporazuma. Ocjenu situacije, kao i posljedice koje proizlaze iz takve odluke, mogao je i sagledati čovjek koji je svestranom analizom vizionarski gledao u budućnost, uočavajući nove elemente koji u dijalektičkim zakonitostima kretanja prerastaju u novi kvalitet. Tu je veličina Titove ličnosti, vojnika i stratega, tvorca pobjeda narodnooslobodilačkih snaga Jugoslavije.